

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН БОСҚИНЧИЛИК ЖИНОЯТЛАРИ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Хушвақтов Эркин Темирович

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Малака ошириш
институту Махсус касбий фанлар кафедраси
катта ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17814731>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

ички ишлар органлари,
босқинчилик, жиноят,
профилактика, фаолият,
ташкил этиш..

ABSTRACT

Мақолада ички ишлар органлари томонидан босқинчилик жиноятлари профилактикасини ташкил этиш хусусида фикр юритилиб, мазкур фаолиятни янада самарали ташкил қилишга оид таклиф ҳамда тавсиялар билдирилган.

Юртимиз мустақилликка эришган илк даврлардан бошлаб иқтисодиёти-мизда марказлаштирилган маъмурий-буйруқбозлик тизимидан воз кечилиб, барча мулк шакллариининг тенглиги ва эркин муносабатларига асосланган, бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш асосий вазифалардан бири сифатида белгилаб олинди ҳамда хусусий мулк дахлсизлигига алоҳида эътибор қаратилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президент Ислон Каримов «Истиқлол йилларида мулкчиликнинг тузилишида туб ўзгаришлар рўй берди, кўп укладли иқтисодиёт амалда шаклланиб, унинг таркибида хусусий мулк устувор ривожланди. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик мамлакатимиз тараққиётида нафақат ҳал қилувчи ўрин эгаллади, айти вақтда бозорни зарур товар ва хизматлар билан тўлдириш, одамларнинг даромадлари ва фаровонлиги ошиб боришининг асосий манбаига, аҳоли бандлиги ўсишининг энг муҳим омилига айланди»¹, деб таъкидлаган эди.

Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 24 сентябрдаги «Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғриси-да»²ги қонунининг 4-моддасига мувофиқ, «Мулкдор ўзига қарашли мол-мулкка ўз хоҳишига кўра ҳамда ўз манфаатларини кўзлаб эгалик қилади, ундан фойдаланади ва уни тасарруф этади. Мулкдор ўз мол-мулкига нисбатан қонунга зид бўлмаган ҳар қандай ҳаракатларни бажаришга ҳақли. У ўз мол-мулкидан хўжалик фаолиятини ва қонунда тақиқланмаган бошқа фаолиятни амалга ошириш учун фойдаланиши, уни бошқа шахсларга эгалик

¹ Karimov I. A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish – mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T. 19. – T., 2011. – B. 318.

² Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 24 сентябрдаги «Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида» ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

қилиш ва (ёки) фойдаланиш учун текинга ёхуд ҳақ эвазига бериши мумкин. Мол-мулкдан фойдаланиш фуқароларнинг, юридик шахслар ва давлатнинг ҳуқуқларини ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузмаслиги, атроф-муҳитга зарар етказмаслиги керак. Барча мулкдорларга ўз ҳуқуқ-ларини амалга оширишда тенг шароитлар таъминланади» деб, қонуннинг 5-моддасида эса, «Хусусий мулк ҳуқуқи муддатсиздир. Мулкдорга мол-мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш муддати белгиланишига йўл қўйилмайди»³ деб, қайд этилган.

Таъкидлаш лозимки, мулк ҳуқуқининг бузилиши уни қонун ҳужжат-ларида белгиланган тартибда, шунингдек, зарур ҳолларда ҳуқуқбузарга нисбатан тегишли санкцияларни қўллаган ҳолда бузилган ҳуқуқларни тиклаш заруратини англатади. Мулкдорнинг бузилган ҳуқуқларини жиноий-ҳуқуқий воситалар ёрдамида тиклаш айбдор шахснинг содир этган қилмиши учун Жиноят кодексида жавобгарлик белгилловчи жиноят таркиби белги-ларини тўғри аниқлаш, айбдор шахсни жиноий жавобгарликка тортиш, шунингдек етказилган зарарни ундириш орқали амалга оширилади. Шу сабабли жиноят қонунчилигида ушбу турдаги жиноятлар учун жиноий жавобгарликнинг ўрнатилиши мулкдор ва хўжалик юритувчи субъектлар ҳуқуқларини жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишнинг муҳим омиллардан бири ҳисобланади.

Қайд этиш керакки, моддий неъматларни тақсимлаш соҳасини тартибга солувчи ижтимоий муносабатларга тажовуз қилувчи хавфлироқ жиноятларни ўзгалар мулкни талон-торож қилиш жиноятлари ташкил қилади. Ўзгалар мулкни талон-торож қилиш деганда, ҳуқуққа ҳилоф равишда ўрнини қопламасдан, ғаразгўйлик ниятида мулкдорга зарар етказиб, ўзганинг мулкни айбдорнинг ўзи ёки бошқа шахслар фойдасига эгаллаб олиш ёки ўтказиш тушунилади ҳамда мазкур турдаги жиноятларнинг предметини ўзганинг мулки ташкил қилади. Хусусан, ўзганинг мулки деганда – бошқага тегишли бўлган ашёлар, пуллар, мулкка эгалик ҳуқуқини берувчи – қўлга киритилиши, мулкни қўлга киритиш билан тенг бўлган ҳужжатлар тушунилади. Ушбу турдаги ҳуқуқбузарликлар ичида энг оғир кўринишга эгаларидан бири бу – босқинчилик жиноятидир. Хусусан, бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишларидан бирини ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда уларнинг содир этилиши сабаблари ва шарт-шароитларини ўз вақтида бартараф этиш ҳисобланади. Ушбу машаққатли ва масъулиятли вазифаларни бажаришда ички ишлар органлари муҳим ўрин тутаяди. Хусусан, эл-юрт ишончи ва меҳрини қозонган, том маънодаги халқпарвар ички ишлар органларининг муваффақияти, аввало, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг самарадорлигини оширишдир.

Жумладан, Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида мамлакатимизда тинчлик-осойишталикни мустаҳкамлаш, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарали ташкил этиш бўйича салмоқли ишлар амалга ошириб келинмоқда. Хусусан, ички ишлар органлари соҳасини такомиллаштириш мақсадида 100 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг

³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2012. – № 39. – 446-м.

“Хуқуқбузарликлар профилак-тикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”⁴ги 2833-сонли Қарорига биноан, хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича фаолиятни мувофиқлаштиришнинг таъсирчан тизими яратилди. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органлари-нинг хуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”⁵ги ПҚ-2896-сонли Қарори хуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини оширишнинг асосий йўналишларини амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлинмаларининг энг муҳим вазифаси сифатида белгилаб, хуқуқбузарликлар профилактикасини фақатгина хуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаси сифатида баҳолаб, ушбу фаолиятга лозим даражада эътибор қаратмаслик каби эскича ёндашувларга буткул барҳам берилди ва хуқуқбузарликларнинг самарали профилактикасини амалга ошириш давлат органлари, шу жумладан, хуқуқни муҳофаза қилувчи, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, бошқа давлат ташкилотлари, шунингдек, хўжалик бошқаруви органларининг устувор вазифаси этиб белгиланди.

Таъкидлаш лозимки, ички ишлар органлари томонидан босқинчилик жиноятлари профилактикасини ташкил этиш хуқуқбузарликлар профилак-тикаси хизматлари, патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш хизмати, йўл ҳаракати хавфсизлиги, миграция ва фуқароликни расмийлаштириш, проба-ция хизматлари ва бошқа ички ишлар органлари таркибий тузилмаларининг вазифалари ҳисобланади. Хусусан, олиб борилган тадқиқотларимиз асосида қайд этишимиз мумкинки, ички ишлар органларининг юқорида келтирилган соҳавий хизматлари босқинчилик жиноятлари профилактикасини ташкил этишда қуйидаги ҳолатларга алоҳида эътибор беришлари мақсадга мувофиқдир:

- ушбу жиноятларнинг содир этилишига имкон берадиган сабаблар ва шароитларга;
- мазкур жиноятларни содир этишга тайёргарлик кўраётган ёки унга суиқасд қилаётган шахсларга;
- ушбу жиноятларни содир этишга мойил бўлган шахсларга ва профилактик ҳисобда турган шахсларга;
- доимий равишда хуқуқбузарликлар содир этувчи шахсларга;
- ушбу турдаги жиноятларга алоқаси бўлган ва мазкур жиноятларнинг содир этилишига кўмаклашадиган шахсларга;
- босқинчилик жиноятларини содир этганлиги учун жавобгарликка тортилган шахсларга;
- ушбу турдаги жиноятларнинг амалга оширилганидан далолат берувчи воқеаларга;

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2833-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органлари-нинг хуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-2896-сонли Қарори // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

- ички ишлар органларига мазкур жиноятларни содир этганлиги учун олиб келинган шахсларга.

Шунингдек, ички ишлар органлари босқинчилик жиноятларининг профилактикасида асосий вазибалари этиб қуйидагиларни белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир:

босқинчилик жиноятлари билан боғлиқ криминоген вазиятни тизимли таҳлилини амалга ошириш;

ушбу турдаги жиноятлар профилактикаси таҳлиллари асосида аниқланган камчиликларни бартараф этиш мақсадида ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид ҳудудий дастурларига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш;

мазкур жиноятлар профилактикасида ички ишлар органларининг мавжуд куч ва воситалардан тўғри фойдаланиш ҳамда уларнинг самарадорлигини ошириш;

мазкур жиноятларни содир этган шахслар ва ушбу жиноятлардан жабр кўрган шахслар ҳисобини юритиш, мазкур маълумотларнинг таҳлилини амалга ошириш;

ушбу жиноятларни олдини олиш, уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш, ушбу турдаги жиноятларни содир этишга мойил шахсларни аниқлаш ва уларга нисбатан профилактик тадбирларни амалга ошириш;

мазкур жиноятларни содир этган ёки содир этишга мойил бўлган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга ошириш;

ушбу турдаги жиноятларни содир қилиб, қидирув эълон қилинган шахсларни аниқлаш ва топиш мақсадида амалга ошириладиган тадбирларда иштирок этиш;

мазкур турдаги жиноятларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва фош этиш;

босқинчилик ва бошқа ўзгалар мулкани талон-тарож қилиш билан боғлиқ жиноятлар кенг тарқалган ҳудудларда бундай жиноятларга қарши курашнинг мақсадга мувофиқ усул ва шакллари ишлаб чиқиш;

мазкур турдаги жиноятларга қарши курашда тезкор-криминалистик воситалардан ва замонавий ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланишни такомиллаштириш;

ички ишлар органлари томонидан босқинчилик жиноятларини содир этганлар, ўзлаштирилган мол-мулкларни сотиб олувчи шахслар, бундай мол-мулкларни сотиш жойлари ҳақида маълумотларни тизимлаштириш ва улардан самарали фойдаланиш;

мазкур турдаги жиноятларга қарши курашишда ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг давлат органлари ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлигини таъминлаш.

Шу билан бирга ички ишлар органлари соҳавий хизматлари ўзаро ҳамкорликда босқинчилик жиноятлари профилактикасини ташкил этишда қуйидаги ҳаракатларни амалга оширишлари мақсадга мувофиқдир:

тегишли ҳудудларда содир этилган ёки содир этишга тайёрланаётган босқинчилик жиноятлари юзасидан мавжуд ҳужжатларни ўрганиш асосида, ушбу жиноятлар профилактикасига қаратилган чора-тадбирлар режасини тайёрлаш;

бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорликда босқинчилик жиноятларининг олдини олиш бўйича оммавий ахборот воситаларида (радио, телевидение, ва матбуотда) тарғибот-ташвиқот ишларини амалга ошириш;

- ушбу турдаги жиноятлар кўп содир бўлаётган ҳудудларга замонавий ахборот коммуникация технологияларини ўрнатиш чораларини кўриш;

доимий равишда мазкур турдаги жиноятлар профилактикаси, содир этилиш усуллари ва ушбу жиноятларни фош этиш тактикасига оид ўқув машғулотларини ўтказиб, тегишли тажрибаларни ошириш;

ушбу турдаги жиноятлар кўп содир этилган ҳудудларда ва вақтларда ички ишлар органларининг соҳавий хизматлари томонидан тузилган гуруҳлар томонидан тегишли тадбирларни ташкил этиш;

- ички ишлар органлари соҳавий хизматлари томонидан доимий равишда жиноят содир этувчи шахслар ва талон-тарож қилинган буюмларни сотиб олиш ҳамда сотиш билан шуғулланувчи шахслар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш ва таҳлил қилиш.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, ички ишлар органлари босқинчилик жиноятлари профилактикасида қуйидаги ишларни доимий равишда амалга оширишлари мақсадга мувофиқдир:

ушбу турдаги жиноятлар кўп содир этилаётган ҳудудлар, объектлар, жойлар ва уларнинг содир этилиш вақти, усули, сабаб ва шароитларини тизимли ўрганиш ҳамда шу асосида уларнинг профилактикасига оид чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва ўтказиш;

ушбу турдаги жиноятлар кўп содир этилаётган ҳудудларда тезкор-профилактик тадбирларни доимий равишда амалга ошириш;

мазкур жиноятларни содир этишга мойил шахсларнинг яшаш ва иш жойларидаги ҳаёт тарзи, алоқалари, даромад манбаи, хулқ-атвори, қизиқишлари, оилавий аҳволи ва бошқа маълумотларини ҳисобга олган ҳолда уларга нисбатан тезкор-профилактик тадбирларни ташкил этиш;

ушбу жиноятларни содир этишга мойил бўлган шахсларни аниқлаш, тезкор-профилактик ҳисобга олиш, уларга нисбатан фаол профилактик ишларни олиб бориш;

мазкур жиноятлар кўп қайд этилган ҳудудларда ва жойларда содир этилиш вақти ҳамда жойига оид тегишли таҳлиллар асосида, ушбу турдаги жиноятларнинг содир этилишини олдини олиш мақсадида хизмат йўналишларига ўзгартиришлар киритиш;

содир этилиши режалаштирилаётган босқинчилик жиноятлари бўйича олинган ҳар бир хабарни тез ва синчковлик билан текшириб, тегишли чора-тадбирларни амалга ошириш;

босқинчилик жиноятларининг содир этилиш усуллари, жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахсларнинг ҳаракатлари, улар томонидан фойдаланилаётган техник воситалар, жиноий гуруҳлар тузилиши жараёни ва шароитларини мунтазам равишда таҳлил этиб бориш;

босқинчилик жиноятлари кенг тарқалган ҳудудларда маҳалла фаоллари билан ҳамкорликда жамоатчилик вакиллари ва ушбу ҳудудда яшовчиларга шубҳали шахслар пайдо бўлган тақдирда тўғри қарор қабул қилиш тўғрисида олдиндан йўриқномалар ўтказиш;

профилактик ҳисобда турувчи шахсларнинг ғайриҳуқуқий мақсадларидан қайтариш мақсадида, тегишли тушунтириш-профилактик ишларни олиб бориш ва ушбу профилактика тадбирлари орқали жиноят содир этишга мойил ёки жиноий фаолиятга

қўшилишни мақсад қилган шахсларни жиноий йўлдан ижобий турмуш тарзига қайтариш.

INNOVATIVE
ACADEMY